

شهر دوستدار کودک:

مرور سیستماتیک شاخص‌ها و اصول در مطالعات ایران و جهان

اسرا السادات رستمی^{۱*}، آرزو علیخانی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی مهندسی شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، asra.s.rostami@gmail.com

۲- استادیار طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، alikhani@um.ac.ir

چکیده

در جوامع امروز، کودکان به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه نیازمند توجه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی و طراحی محیط‌های شهری هستند. طراحی مناسب برای کودکان باید نه تنها به نیازهای اولیه آن‌ها پاسخ دهد، بلکه زمینه‌ای برای رشد جسمی، ذهنی و اجتماعی فراهم آورد. شهر دوستدار کودک مفهومی است که در دو دهه اخیر مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. با وجود اینکه مفهوم شهر دوستدار کودک در سطح بین‌المللی مطرح شده و اصول و شاخص‌های مختلفی برای آن ارائه شده است، همچنان چالش‌هایی در مسیر تحقق آن وجود دارد. یکی از این چالش‌ها عدم جمعیت و یکپارچگی در شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی است. مرور سیستماتیک یکی از روش‌های مطالعه منابع ثانویه است که به این جمعیت و یکپارچه‌سازی کمک می‌کند. هدف این مقاله نیز شناسایی و تدوین شاخص‌ها و اصول شهر دوستدار کودک از طریق مرور سیستماتیک مطالعات تجربی در سطح ملی و بین‌المللی است. جامعه آماری پژوهش ۴۶ مقاله علمی و کتاب با محوریت شهر دوستدار کودک می‌باشد که در بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۲۴ میلادی قرار دارند. این پژوهش‌ها از پایگاه‌های اطلاعاتی Science of Web، SID، google scholar استخراج شده‌اند. مطابق یافته‌ها، شاخص‌های اصلی در چهار بُعد عملکردی، کالبدی، زیست‌محیطی و اجتماعی شناسایی شدند. این شاخص‌ها به‌عنوان اصولی بنیادین برای طراحی و برنامه‌ریزی شهرهای دوستدار کودک مورد تأیید قرار گرفته و به تفصیل بررسی شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد معیارهای پرتکرار در زمینه شهر دوستدار کودک شامل وجود فضاهای منعطف برای یادگیری، امنیت، دسترسی به طبیعت و فضای سبز، مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان، کیفیت عرصه همگانی و دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات است. در این میان، دو معیار «محیط سالم و تأمین بهداشت» و «حمل‌ونقل پاک» نسبت به سایر معیارها کمتر تکرار شده‌اند. یافته این پژوهش کمک می‌کند تا درک جامع‌تری از معیارهای اصلی شهر دوستدار کودک صورت گیرد تا بتوان آن‌ها را به‌صورت یکپارچه و کارآمد در طراحی و توسعه شهرها مورد استفاده قرار داد.

واژگان کلیدی

شهر دوستدار کودک، شهر کودک محور، شاخص‌های شهر دوستدار کودک، child friendly city، child friendly city criteria

نکات برجسته:

- معیارهای پرتکرار در زمینه شهر دوستدار کودک شامل وجود فضاهای منعطف برای یادگیری، خلایقیت، بازی و سرگرمی، ایمنی و امنیت، دسترسی به طبیعت و فضای سبز، مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان، کیفیت عرصه همگانی و دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات است.
- برخی معیارهای مهم نظیر حمل‌ونقل پاک و دسترسی به تسهیلات در مطالعات خارجی بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و این امر به نیاز برای بهبود این جنبه‌ها در پژوهش‌ها و سیاست‌گذاری‌های داخلی اشاره دارد.

۱- مقدمه

در جوامع امروز، کودکان به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه به‌ویژه در شهرها نیازمند توجه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی و طراحی محیط‌های شهری هستند (قلندریان و یونسی، ۱۴۰۰). طراحی مناسب برای کودکان باید نه تنها به نیازهای اولیه آن‌ها پاسخ دهد، بلکه زمینه‌ای برای رشد جسمی، ذهنی و اجتماعی فراهم آورد (شیعه، ۱۳۹۱). کودکان به‌عنوان کوچک‌ترین شهروندان جامعه از حقوق خاصی برخوردارند که متأسفانه در بسیاری از موارد نادیده گرفته می‌شود (صابری و همکاران، ۱۳۹۵). از این‌رو، طراحی شهرها به‌گونه‌ای که این حقوق را در نظر گرفته و شرایط بهینه‌ای برای رشد و زندگی کودکان فراهم کند، به یکی از چالش‌های اصلی شهرسازی مدرن تبدیل شده است.

کودکان به‌عنوان گروهی که مراحل حساس رشد و پرورش را طی می‌کنند، نیاز به فضایی دارند که از نظر جسمی و روانی مناسب آن‌ها باشد (Kemple et al, 2016). فضای شهری باید محیطی را فراهم کند که نه تنها ایمنی و سلامت کودکان را تضمین کند بلکه به آن‌ها فرصت دهد که در تعامل با محیط و سایر کودکان، تجربیات اجتماعی و فرهنگی ارزشمندی کسب کنند (شیعه، ۱۳۸۵). شهرهای مدرن که بیشتر بر نیازهای بزرگسالان متمرکز هستند، معمولاً از تأمین این فضاها غفلت می‌کنند، درحالی‌که طراحی شهرها بر اساس نیازهای کودکان می‌تواند به بهبود کلی کیفیت زندگی در شهرها منجر شود (بخش ویژه کودکان سازمان ملل، ۲۰۰۲). از سوی دیگر، شهرها به دلیل تراکم جمعیتی و پیچیدگی‌های اجتماعی و فرهنگی خود، معمولاً با مشکلاتی نظیر آلودگی‌های محیطی، تراکم ترافیکی و فضاهای محدود روبرو هستند که تأثیرات منفی بسیاری بر روی کودکان می‌گذارد (آزموده، ۱۳۹۱).

«شهر دوستدار کودک» مفهومی است که در دو دهه اخیر مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. این مفهوم برای اولین بار در سال ۱۹۸۹ با تصویب کنوانسیون حقوق کودک توسط سازمان ملل متحد مطرح شد. این کنوانسیون به‌طور خاص به نیازهای کودکان در محیط‌های مختلف از جمله فضای شهری پرداخته و بر حقوق کودکان برای داشتن محیطی ایمن، سلامت و مناسب برای رشد تأکید می‌کند (کیانی و اسماعیل‌زاده کواکی، ۱۳۹۱). شهر دوستدار کودک به شهری اطلاق می‌شود که به‌طور فعالانه به نیازها و حقوق کودکان توجه کرده و محیطی را فراهم می‌کند که کودکان بتوانند در آن به‌طور ایمن زندگی کنند، بازی کنند، یاد بگیرند و در فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکت داشته باشند (Riggio, 2002). در این شهرها، کودکان به‌عنوان شهروندانی فعال

و با حقوق کامل دیده می‌شوند و نیازهای جسمی و روانی آن‌ها در تمامی جوانب شهری از جمله طراحی فضاهای عمومی، حمل‌ونقل و دسترسی به خدمات عمومی در نظر گرفته می‌شود.

با توجه به اهمیت مفهوم شهر دوستدار کودک، سازمان‌های مختلف از جمله سازمان ملل متحد تلاش کرده‌اند تا شاخص‌ها و اصول مشخصی برای تعریف و ارزیابی این شهرها ارائه دهند. این شاخص‌ها شامل مواردی همچون ایمنی فضاهای عمومی، دسترسی به فضاهای باز و سبز، وجود امکانات تفریحی و آموزشی مناسب، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی و امکان مشارکت کودکان در تصمیم‌گیری‌های شهری است (UNICEF, 2007; Dryskl, 2007; Woolcock and steele, 2008; rakhimova, 2011).

یکی از اصول اصلی شهر دوستدار کودک، ایجاد فضاهای عمومی ایمن و دسترسی‌پذیر است (UNICEF, 2007; 2018 Brown et al., 2019). این فضاها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که کودکان بتوانند به راحتی و بدون نگرانی از خطرات محیطی مانند ترافیک یا جرم و جنایت، در آن‌ها بازی کنند و با دیگران تعامل داشته باشند (Woolcock and Steele, 2008). وجود فضاهای سبز و پارک‌ها به‌عنوان بخشی از محیط‌های شهری برای بازی و فعالیت‌های جسمانی، یکی از شاخص‌های کلیدی شهر دوستدار کودک محسوب می‌شود (Korpela, 2014).

علاوه بر ایمنی، دسترسی به امکانات آموزشی و بهداشتی نیز از دیگر شاخص‌های مهم این رویکرد است. کودکان در شهر دوستدار کودک باید به مراکز آموزشی، کتابخانه‌ها، موزه‌ها و سایر امکانات فرهنگی دسترسی داشته باشند تا بتوانند به‌طور فعالانه در یادگیری و رشد شخصیتی خود مشارکت کنند (صفوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی مناسب برای تأمین سلامت جسمی و روانی کودکان از دیگر معیارهای ضروری است (Dryskl, 2007).

یکی دیگر از شاخص‌های کلیدی شهر دوستدار کودک، مشارکت کودکان در فرآیندهای تصمیم‌گیری است. در این رویکرد، کودکان به‌عنوان شهروندان فعال و تأثیرگذار دیده می‌شوند و باید در تصمیم‌گیری‌های مربوط به طراحی و توسعه محیط‌های شهری شرکت داده شوند. این مشارکت نه تنها حس مسئولیت‌پذیری و تعلق به محیط را در کودکان تقویت می‌کند، بلکه به طراحی بهتر و کارآمدتر شهرها نیز منجر می‌شود (قره بیگلر، ۱۳۹۱).

با وجود اینکه مفهوم شهر دوستدار کودک در سطح بین‌المللی مطرح شده و اصول و شاخص‌های مختلفی برای آن ارائه شده است، همچنان چالش‌هایی در مسیر تحقق آن وجود دارد. یکی از این چالش‌ها عدم تجمیع و یکپارچگی در شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی

که ضمن بررسی نحوه برخورد با کودکان، به نیازهای آنان به‌عنوان اصلی‌ترین گروه‌های اجتماعی شهر اشاره می‌کند و اینکه شهرها چگونه و باید به تأمین نیازهای کودکان بپردازند و کودکان از شهرها چه انتظاراتی دارند.

دریسل کتابی تحت عنوان «ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و جوانان» در سال ۲۰۰۷ تألیف کرده است. درواقع این کتاب پاسخ مستقیم و تفصیلی به این سؤال است که چه روش‌هایی برای مشارکت جوانان مؤثر است؟ و در این کتاب به چند نمونه از پروژه‌های مشارکت دادن مستقیم کودکان در طراحی فضاهای شهری در نقاط مختلف دنیا اشاره شده است.

سایر پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه موضوع مورد مطالعه در جدول شماره ۱ آورده شده است. مطابق جدول، پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه شهر دوستدار کودک بیشتر به تشخیص خواسته‌های کودکان و تعیین شاخص‌هایی برای شهرهای دوستدار کودک پرداخته و در دسته‌ای از این مطالعات به ارزیابی شهرها مطابق این شاخص‌ها پرداخته شده است. بخشی از پژوهش‌ها نیز به موضوعات خاص مانند خلاقیت یا شادی کودکان پرداخته‌اند. در این میان تقریباً پژوهشی برای جمع‌بندی و ساماندهی این شاخص‌ها صورت نگرفته است.

است. مطالعات مختلف در زمینه شهر دوستدار کودک، هرکدام به شاخص‌های متفاوتی اشاره کرده‌اند که نیاز به بررسی و جمع‌بندی دارند.

در سال‌های اخیر با رشد قابل‌توجه پژوهش‌ها در حوزه شهر دوستدار کودک، نیاز به مرور سیستماتیک این مطالعات به‌منظور تدقیق و تدوین شاخص‌های اصلی این رویکرد بیش از پیش احساس می‌شود. مرور سیستماتیک پژوهش‌ها می‌تواند به پژوهشگران و سیاست‌گذاران کمک کند تا درک جامع‌تری از معیارهای اصلی یک شهر دوستدار کودک به دست آورند و این معیارها را به‌صورت یکپارچه و کارآمد در طراحی و توسعه شهرها به کار گیرند. (سهرابی و همکاران، ۱۳۹۰) هدف این مقاله نیز شناسایی و تدوین شاخص‌ها و اصول شهر دوستدار کودک از طریق مرور سیستماتیک مطالعات تجربی در سطح ملی و بین‌المللی است. این رویکرد تلاش دارد تا با بررسی تجربیات موفق و ناموفق در این زمینه، به بهبود کیفیت زندگی کودکان در شهرها کمک کند و گامی مؤثر در راستای ایجاد شهرهایی مناسب برای همه گروه‌های سنی، به‌ویژه کودکان، بردارد.

۲- پیشینه پژوهش

شیعه برای اولین بار در ایران به‌طور خاص در زمینه مناسب‌سازی فضاهای شهری برای کودکان کتابی تحت عنوان «آماده‌سازی شهر برای کودکان» نمونه موردی تهران در سال ۱۳۸۵ تألیف کرده است

جدول شماره ۱: خلاصه پیشینه تحقیق

محور کلی	عنوان	مؤلفین	سال	یافته‌ها
	ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و جوانان، کتابچه راهنمای مشارکت توسط دیوید درسیکل	Driskell, d	۲۰۰۲	استدلال می‌کند که جوانان باید در فرآیندهای توسعه جامعه دخیل باشند، به این دلیل که کودکان از نزدیک با محیط محلی آشنا شوند و از اینکه چگونه محیط محلی و تصمیمات برای توسعه آن بر زندگی و جامعه آن‌ها تأثیر خواهد گذاشت، آگاهی پیدا کنند. مشارکت کودکان در توسعه جامعه می‌تواند هم برای کودکان به‌عنوان مهارت‌های جدید و هم برای بزرگسالان به‌عنوان اینکه درک بهتری از دیدگاه کودکان در مورد محیط محلی‌شان داشته باشند، مفید باشد.
کودکان و نیازهای آن‌ها در شهر	کودکان و محیط فیزیکی	Bartlett	۲۰۰۵	لیستی از خواسته‌ها و نیازهای کودکان و سپس اولویت‌های آن‌ها جهت بهبود محیط کالبدی زندگی آن‌ها ارائه شد و شاخص‌هایی چون: وجود امنیت و ایمنی در محیط زندگی؛ داشتن محیط سالم و تأمین بهداشت عمومی؛ وجود فضاهایی برای فعالیت و بازی و تفریح برای کودکان؛ قابلیت شکل‌دهی به فضاها؛ وجود و دسترسی آسان به پارک‌ها و فضاهای طبیعی؛ در نظریه‌های مسیریابی دوچرخه و پیاده و ارتقاء کیفیت پیاده‌رو؛ تأمین روشنایی مناسب خیابان‌ها و فضاهای عمومی؛ حمل‌ونقل عمومی مناسب و در نظریه‌های شرایط ویژه برای کودکان را به دست آمد.
	آماده‌سازی شهر برای کودکان (نمونه موردبررسی: تهران)	اسماعیل شیعه	۱۳۸۵	به نحوه برخورد با کودکان و توجه به نیازهای آنان به‌عنوان اصلی‌ترین گروه‌های اجتماعی شهر اشاره می‌کند و اینکه شهرها چگونه باید به تأمین نیازهای کودکان بپردازند و کودکان از شهرها چه انتظاراتی دارند.
شاخص‌های شهر	اداره شهر برای کودکان و با آن‌ها	Satterthwaite	۲۰۰۲	از کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال انجام شد و سفارشات اساسی کودکان در مورد اصلاح محیط زندگی آنان به ۶ دسته تقسیم شد: فضاهای بازی کافی، امن و ایمن با تجهیزات ایمن؛ فضاهای همگانی بی‌خطر و امن؛ حل مشکلات عابر پیاده، ایجاد مسیرهای پیاده، تدارک تسهیلات کافی برای

دوستدار کودک

عابر پیاده؛ حمل‌ونقل عمومی با هزینه پایین و در نظر گرفتن تسهیلاتی برای کودکان؛ مدیریت مناسب سیستم جمع‌آوری و دفع زباله؛ حل مشکل استفاده از مشروبات الکلی			
به بررسی ویژگی‌هایی که یک شهر را دوستدار کودک می‌سازد پرداخته است و همچنین به بررسی موانع قانونی، سازمانی، بودجه و برنامه‌ریزی شهری برای تبدیل شدن به شهر دوستدار کودک در راستای ابعاد مطرح‌شده توسط یونیسف پرداخته شده است. محور این پژوهش چگونگی توسعه مفهوم شهر دوستدار کودک و مقایسه تطبیقی وضعیت کشورهای اسپانیا، برزیل، اکوادور، بنگلادش، هند و اکراین از منظر دوستدار کودک بودن و فاصله تا استانداردهای کیفی سازمان یونیسف بوده است.	۲۰۰۲	Riggio	شهرهای دوستدار کودک: حکمرانی خوب در کسب منافع کودکان
از طریق کار با کودکان ۱۰ تا ۱۵ سال و مشارکت آن‌ها انجام شد. مواردی همچون: فضاهای سبز، تدارک تسهیلات و خدمات اساسی، تنوع نظام‌های فعالیتی گوناگون، ایمنی از خطرات فیزیکی، آزادی حرکت و جابجایی، فضاهای جمع‌کننده و گردآورنده، کاهش ترافیک، نبود زباله و آشغال در محیط و دسترسی مناسب در محیط به‌عنوان شاخص‌های شهر کودک مدار تعیین شد.	۲۰۰۲	Chawla, I	شهرها برای توسعه انسانی
در پژوهشی دیگر توسط انجمن همکاری در پژوهش در مورد کودکان و جوانان استرالیا ۵ در سال، ۲۰۰۶ هشت شاخص معرفی شد: گوش دادن؛ طراحی و شرکت در فعالیت‌ها با کودکان محلی؛ شناسایی کودکان محلی و خانواده‌هایشان به‌عنوان شرکا و همکاران ارزشمند در زندگی اجتماعی؛ تدارک امنیت و ایمنی برای کودکان؛ تهیه چشم‌انداز یک جامعه مرتبط و وابسته به هم؛ طراحی فضاهای خلاق برای کودکان؛ فراهم کردن بستر یادگیری و توسعه برای کودکان در فضاها و مکان‌های روزمره؛ تأمین تسهیلات و خدمات برای خانواده‌ها؛ صرف زمان برای کودکان برای مشارکت و دریافت ایده‌های آن‌ها	۲۰۰۶	Howard	چه چیزی جوامع دوستدار کودک را تشکیل می‌دهد و چگونه ایجاد می‌شود؟
بامطالعه تطبیقی در فنلاند، ایتالیا و سوئد، چهارچوبی متشکل از ده بعد را برای شهر دوستدار کودک معرفی می‌کند	۲۰۰۷	horreli	ایجاد چهارچوب نظری برای محیط‌های دوستدار کودک
مکان دوستدار کودک مکانی معرفی شد از کودکان که دارای این ویژگی‌ها باشد: اظهارنظر؛ مشارکت کودکان و دریافت اطلاعات؛ دریافت آموزش‌ها و فرصت‌ها برای رشد کامل اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی و روحی روانی کودکان؛ برآورده شدن نیازهای اساسی غذا، پوشاک، پناهگاه و سلامتی کودکان؛ امنیت در مقابل آسیب و انواع سوء استفاده‌ها؛ فضاهای سبز مشوق فعالیت‌های بازی در بیرون؛ دسترسی به منابع یادگیری مانند کتابخانه و درنهایت تأمین حمل‌ونقل عمومی مناسب و خدمات ضروری	۲۰۰۸	woolcock and Steele	شاخص‌های جوامع دوستدار کودک - مروری بر ادبیات
به بررسی اصول و معیارهای شهر دوستدار کودک در محله‌هایی با درآمد مختلف پرداخت. او در بررسی چهار محله در امریکا دریافت که ارتباط واضحی بین سطح درآمد محلات و شهر دوستدار کودک وجود ندارد. بلکه در بعضی از شاخص‌ها می‌توان رابطه معنی‌داری بین سطح درآمد و شهر دوستدار کودک پیدا کرد.	۲۰۱۱	Rakhimova	محله‌های دوستدار کودک
به معیارهای اصلی جهت سنجش شهر دوستدار کودک با تمرکز بر سلامت کودکان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نقش محیط در سلامت کودکان بسیار تأثیرگذار می‌باشد. در این راستا لازم است شهر اطلاعات کافی راجع به عوامل تأثیرگذار بر سلامت کودکان داشته باشد و نحوه تعامل آن‌ها با محیط که موجب افزایش سلامتی آن‌ها می‌شود را به‌خوبی شناخته و در اولویت قرار دهد	۲۰۱۹	Brown et al	شهر دوستدار کودک
مؤلفین به شناسایی نقاط ضعف و قوت شهرهای جدید و سنتی و مقایسه آن‌ها در راستای اصول و شاخص‌های شهر دوستدار کودک پرداختند. نتایج نشان‌دهنده آن است که محله قدیمی‌تر (جوباره) نسبت به محله جدیدتر (سپاهان شهر) کودک‌مدارتر است.	۱۳۹۳	غفاری، قلعهنوبی و عمادی	شهر دوستدار کودک؛ ارزیابی و مقایسه چگونگی پاسخگویی به اصول شهر دوستدار کودک در بافته‌ای جدید و سنتی ایران؛ (مطالعه موردی: شهرک سپاهان شهر و محله جوباره اصفهان)
به ارزیابی ویژگی‌ها و شاخص‌های شهر دوستدار کودک و تطبیق آن‌ها از نگاه معماری و شهرسازی اسلامی پرداخته و درنهایت پیشنهادهایی در خصوص تبدیل فضای شهری موجود	۱۳۹۳	اسماعیل زده کواکی و همکاران	ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار کودک از منظر

معماری و شهرسازی اسلامی در عصر جدید	به شهر اسلامی و نیز چگونگی مشارکت کودکان در فرایند تصمیم‌گیری و مدیریت شهری را بیان می‌نمایند
شهر دوستدار کودک؛ ارزیابی و مقایسه چگونگی پاسخگویی به اصول شهر دوستدار کودک در بافته‌های جدید و سنتی ایران؛ (مطالعه موردی: شهرک سپاهان شهر و محله جویباره اصفهان)	مؤلفین به شناسایی نقاط ضعف و قوت شهرهای جدید و سنتی و مقایسه آن‌ها در راستای اصول و شاخص‌های شهر دوستدار کودک پرداختند. نتایج نشان‌دهنده آن است که محله قدیمی‌تر (جویباره) نسبت به محله جدیدتر (سپاهان شهر) کودک مدارتر است.
الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک	از طریق روش‌های مشارکتی همچون قصه‌گویی، جداول و پازل‌ها، مدل‌سازی و نقاشی و غیره به بررسی نظرات کودکان شهر بم پرداختند و دیدگاه‌های آن‌ها در چهار گروه دسته‌بندی شدند. این دسته‌بندی شامل شاخص‌های رفتاری، شاخص‌های کمی، شاخص‌های کیفی و شاخص‌های کارکردی می‌باشد.
بررسی شهر دوستدار کودک و احساس شادی کودکان در شهر مشهد	متغیرهای تأثیرگذار در احساس شادی کودکان عبارتند از مشارکت اجتماعی کودکان ۳۲/۹ درصد، احساس تعلق به شهر مشهد ۱۳/۹ درصد، متغیر احساس امنیت ۲۲/۹ درصد و برخورداری از خدمات و امکانات شهری ۲۱/۹ درصد
مناسب‌سازی محیط برای خلاقیت کودکان	این پژوهش به بررسی و تبیین نقش محیط در پرورش خلاقیت کودکان و عوامل محیطی مؤثر بر آن پرداخته است. در این راستا با دقت در زندگی روزانه کودک، درک او از محیط‌هایی مرتبط با کودک مورد کنکاش قرار داده و در نهایت به ارائه راهکارهایی، هرچند ساده، جهت مناسب‌سازی فضاهای زندگی وی، پرداخته است.

۳- مبانی نظری کودک

مطابق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندی که به حد بلوغ نرسیده (دختر یا پسر) یا طفل آورده شده است (معین، ۱۳۶۲). همچنین سن بلوغ برای پسران پانزده سال و برای دختران نه سال قمری ذکر شده است (شیعه، ۱۳۹۱). با توجه به اینکه کودکان ۶-۸ سال تا ۳۰۰ متر و ۸-۱۲ سال تا ۹۰۰ متر (داوودی مقدم، ۱۳۸۹) از خانه خود فاصله می‌گیرند و عملاً وارد محیط محله و فضاهای شهر می‌شوند در این پژوهش منظور از کودک گروه سنی ۶-۱۲ می‌باشد.

شهر دوستدار کودک

شهر دوستدار کودک شهری است که در آن خواسته‌های کودک در اولویت قرار گرفته و شرایط اجتماعی، فرهنگی و معماری شهر همسو با نیاز آن‌هاست و حقوق کودکان در سیاست‌ها، قوانین، برنامه‌ها و بودجه‌ها منعکس می‌شود. رویکرد «شهر دوستدار کودک» شهر را به

سمتی سوق می‌دهد که در آن کودکان نقش مؤثری در مورد شهر خود داشته و نظرات آن‌ها در تصمیمات شهری ابراز شود و خانواده‌ها و اجتماع نیز موظف‌اند کودکان را در مسائل مهم و تصمیم‌گیری‌ها دخیل کنند. درواقع شهر دوستدار کودک، مکانی است که کودکان در آن احساس امنیت و آرامش می‌کنند و قادرند به کاوش و یادگیری در مورد فضاهای پیرامون خود بپردازند. یک شهر دوستدار کودک، یک شهر دوستدار مردم نیز می‌باشد (اسدی، ۱۳۹۹).

بر این اساس کودکان به‌عنوان شهروندانی تعریف شده‌اند که حقوقی دارند و حق دارند نظراتشان را ابراز کنند. یک شهر دوستدار کودک تنها یک شهر خوب برای بچه‌ها نیست، بلکه شهری است که به‌وسیله کودکان ساخته می‌شود (شهری زاده و مؤید فر، ۱۳۹۵).

تحقیق در حوزه شهرهای دوستدار کودک، به‌ویژه در اروپا، از سال‌های ۱۹۸۰ به بعد موردتوجه قرار گرفت. عمده این تحقیقات در راستای تخصیص حق شهروندی به بچه‌ها و رسیدگی به خواسته‌ها و نیازهای آن‌ها بود. امروزه «شهر دوستدار کودک» موردتوجه

در پژوهش حاضر از چارچوب مرور نظام‌مند بولاند و همکاران (۲۰۱۳) استفاده شده است. مطابق این چارچوب ۳ مرحله اصلی و ۸ گام برای مرور مرور نظام‌مند ادبیات پژوهش در نظر گرفته شده است که این مراحل مطابق شکل ۱ می‌باشد.

شکل شماره ۱- چارچوب مرور نظام‌مند از نظر بولاند و همکاران (۲۰۱۳)

در مرحله اول با توجه به دغدغه مؤلفین، شناسایی شاخص‌های شهر دوستدار کودکان به عنوان مسئله در نظر گرفته شده است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این روش مطالعات کتابخانه‌ای است. جامعه آماری این مطالعه نظام‌مند شامل کلیه مقالات پژوهشی حاصل از مطالعات کمی و کیفی در خصوص «شهر دوستدار کودک» است که در بازه زمانی سال ۲۰۰۰ میلادی تاکنون به چاپ رسیده باشند. برای مرحله دوم، جهت فرآیند جستجو و استخراج داده از پایگاه داده علمی Science of Web، SID، google scholar و... استفاده شده است. کلمات کلیدی برای جستجوی فارسی شامل شهر دوستدار کودک، شاخص‌های شهر دوستدار کودک، شهر برای کودک و شهر کودک محور و برای جستجوی انگلیسی شامل child friendly city، child friendly city criteria بود. در جست‌وجوی اولیه تعداد ۱۶۸۵۰۶۸ عنوان سند استخراج شد که جهت تجزیه و تحلیل دقیق‌تر از میان این تعداد، موارد تکراری و مقالات غیر مرتبط بر اساس عنوان، چکیده یا متن کامل حذف گردید. سپس تعداد ۱۲۷ مقاله که در فهرست منابع مقالات منتخب بود به مقالات موردبررسی اضافه شده و در انتها ۴۶ مقاله موردبررسی قرار گرفته است (شکل شماره ۲). یافته‌ها شامل مقالات، کتاب، گزارش‌ها و دستورالعمل‌ها است. اولین و جدیدترین مقاله با توجه به سال انتشار، ۱۴۰۲ و قدیمی‌ترین آن به

برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران امور شهری قرار گرفته است، چراکه جمعیت کودکان مناطق شهری جهان (شهرهای کشورهای در حال توسعه) در حال افزایش است (اسدی، ۱۳۹۹).

اولین بار در سال ۲۰۰۷ میلادی شهر «بندیگو» در استرالیا از طرف یونیسف به عنوان «شهر دوستدار کودک» معرفی و به رسمیت شناخته شد که در این شهر حقوق کودکان به عنوان اولویت اصلی و اساسی در تمامی رویکردها مورد توجه قرار گرفت. همچنین اولین توجه جدی به این موضوع در ایران، مربوط به شهر بم پس از زلزله مخرب سال ۱۳۸۲ است؛ به گونه‌ای که سازمان یونیسف با همکاری دیگر نهادها، پروژه شهر دوستدار کودک را با هدف «مشارکت جمعی» کودکان تعریف و هدف‌گذاری کرد (کیانی و اسماعیل‌زاده کوایی، ۱۳۹۱).

از جمله اهداف شهر دوستدار کودک می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش توانایی تصمیم‌گیری‌های کودکان و دسترسی متنوع و گسترده آن‌ها به خدمات و فعالیت‌های اجتماعی
- افزایش توانایی بازی کودکان و توسعه شایستگی‌های آن‌ها در محیط سکونت خود
- اطمینان از ایمنی و امنیت کودکان در مکان‌های عمومی جامعه
- افزایش توانایی کودکان در ارتباط با محیط پیرامون خود
- ایجاد حس دعوت‌کنندگی، تعلق و حمایت در فضاهای شهری
- افزایش فرصت دسترسی به مناطق سبز و طبیعی، برای بازی و استراحت (Woolcock & Steele, 2008).

۴- روش پژوهش

در این پژوهش از روش مرور سیستماتیک و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. یکی از روش‌هایی که مبتنی بر منابع ثانویه (کتاب‌ها، مقاله‌ها یا آمار و ارقام پیشین) است و با استفاده از رویکردهای مبتنی بر تکرار به گردآوری و تحلیل داده‌ها می‌پردازد، مرور سیستماتیک است. این روش به‌ویژه زمانی مفید است که ادبیات پژوهش در زمینه پدیده مورد مطالعه غنی باشد. در چنین شرایطی با روش نظام‌مند می‌توان، مقوله‌های زیربنایی پدیده مورد مطالعه را شناسایی، طبقه‌بندی و تلخیص نمود (Alai et al, 2019). همچنین تحلیل محتوای کیفی فرآیندی برای جمع‌آوری، ساختاردهی و تفسیر داده‌های کیفی است.

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها به کیفیت فضاهای همگانی از بعد کالبدی نیز اهمیت داده‌اند. برای مثال کیتا (۲۰۰۲) در پژوهشی تحت عنوان «پتانسیل‌های محیط‌های کودکان در بافت شهرها، شهرهای کوچک، حومه‌ها و روستاها در فنلاند و بلاروس» به شاخص تحرک مستقلانه کودکان در محیط‌های مختلف اشاره می‌کند. همچنین آزموده (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان «کودک و جایگاه مؤثر او در طراحی شهری» به اهمیت خوانایی و در نظر داشتن کودک معلول می‌پردازد. کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی (۱۳۹۳) نیز وجود فضاهای بازی برای همه گروه‌های سنی طبق علاقه و توانایی‌ها را عنوان کرده‌اند. بروبرگ (۲۰۱۳) در دسته‌بندی خود معیار زیبایی و جذابیت محیط را نیز در نظر گرفته است.

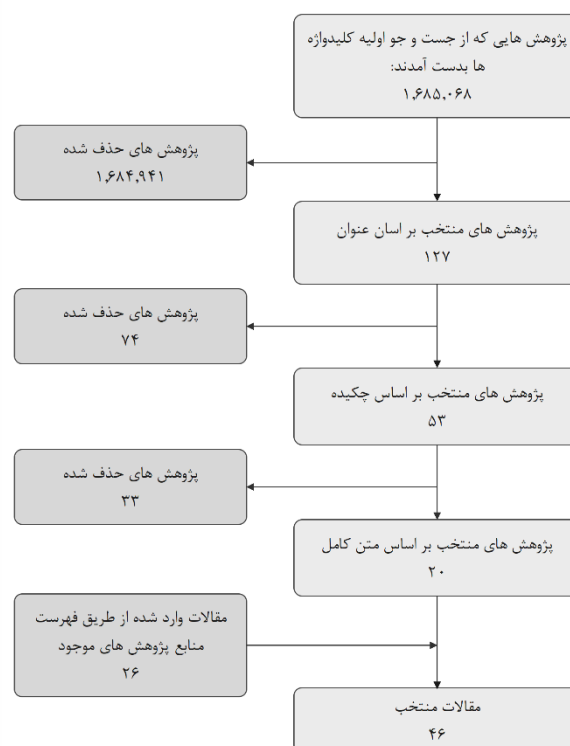
همچنین اکثر پژوهش‌ها به یکی از شاخص‌های مرتبط با فضاهای منعطف و متنوع برای محیط‌های دوستدار کودک اشاره کرده‌اند. برای مثال کرسی (۲۰۰۲) وجود اماکن تاریخی و میراث فرهنگی، هوارد (۲۰۰۶) و جانسون و همکاران (۲۰۱۶) به فراهم کردن بستر یادگیری و توسعه برای کودکان، استیل و وکلاک (۲۰۰۸) و مامفورد به نقل از شهری زاده و مویدفر (۱۳۹۶) فضاهایی برای بازی و رقابت محلی، یونیسیف (۲۰۱۱) امکان ابداعات برای کودک در فضا (فضای خلاق)، کریشناموردی (۲۰۱۹) و کریمی و همکاران (۱۳۹۵) فضای منعطف جهت افزایش انگیزه کودک و ساترتوییت (۲۰۰۴)، رایت و همکاران (۲۰۱۷) و برون و همکاران (۲۰۱۹) وجود فضاهای عمومی متنوع برای تعاملات و اجتماع را عنوان کردند.

برخی از پژوهش‌ها نیز به حمل‌ونقل پاک نظیر استفاده از حمل‌ونقل همگانی (چاولا، ۲۰۰۲ و دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری)، اهمیت توجه به مسیرهای پیاده و دوچرخه (ساترتوییت، ۲۰۰۴ و بارتلت، ۲۰۰۵) و کاهش ترافیک سنگین (دریسکل، ۲۰۰۲) اشاره کرده‌اند.

کمیسیون کودکان و نوجوانان ولز نیز در سال ۲۰۰۹ کتابی با عنوان «یک راه عملی خوب برای ایجاد محیط‌های دوستدار کودک» منتشر کرده که در آن چهارچوب شاخص‌های شهر دوست دار کودک را معرفی می‌کند. این چهارچوب شامل دو شاخص اصلی فعالیت داشتن (دسترسی مستقل کودکان به طیف متنوعی از خدمات و فعالیت‌های اجتماعی، ایجاد ظرفیتی برای سالم بودن کودکان، مشارکت فعال در محیط جامعه محلی، ایمنی و امنیت) و احساس

سال ۲۰۰۰ باز می‌گردد. از این بین، ۴۰ مقاله به ویژگی‌های شهر دوستدار کودک اشاره کرده بودند، ۶ مقاله مربوط به روانشناسی کودک و ارتباط او محیط بود.

شکل شماره ۲- مراحل انتخاب پژوهش‌ها برای مرور سیستماتیک

۵- یافته‌ها

داده‌های این بخش بیشتر کیفی بوده و برای دسته‌بندی و ساماندهی آن‌ها، ابتدا منطبق بر مدل مکان پایدار، شاخص‌ها در سه مؤلفه عملکردی، کالبدی و زیست‌محیطی دسته‌بندی شده‌اند و برای تکمیل این بخش مؤلفه اجتماعی نیز به آن‌ها اضافه گردیده است. همچنین برای تحلیل و میزان اهمیت شاخص‌ها تنها از شاخص کمی و میزان تکرار استفاده شده است.

دسته‌ای از پژوهش‌ها برای شهر دوستدار کودک به شاخص‌های اصلی مانند ایمنی و امنیت، دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات، مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان و محیط سالم و تأمین بهداشت اشاره کرده‌اند (chawla,2002-driskell,2002 and 2008-). در این میان دریسکل و چاولا به معیار دسترسی به طبیعت و فضای سبز نیز اشاره کرده‌اند.

دسترسی به طبیعت و فضای سبز، دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات، مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان و محیط سالم و تأمین بهداشت اشاره کرده‌اند. سایر مطالعات به شاخص‌ها و زیر شاخص‌های مرتبط با معیارها از جمله فضاهای منعطف و متنوع پرداخته‌اند. در نهایت پرتکرارترین مؤلفه مربوط به مؤلفه عملکردی و معیار فضای منعطف و متنوع می‌باشد (رنگ پررنگ‌تر به معنای تکرار بیشتر است).

مثبت از خود داشتن (وجود فضاهای شاد، وجود فضاهای سبز و مناطق طبیعی برای لذت بردن از آن‌ها) است.

در ادامه خلاصه شاخص‌های ذکرشده در این مطالعات در جدول شماره ۲ و ۳ به تفکیک محققین و مؤلفه‌ها و میزان تکرار آن‌ها آورده شده است. بیشتر مطالعات صورت گرفته به معیارهای ایمنی و امنیت،

جدول شماره ۲- معیارها، شاخص‌ها و زیر شاخص‌های شهر دوستدار کودک به تفکیک مؤلفه‌ها

مؤلفه	معیار	شاخص	زیر شاخص
عملکردی	ایمنی و امنیت Satterthwaite 2004 -Chawela,2002 -Driskell2002 -Horreli,2007- -UNICEF,2007 Driskell 2008-Howard,2006 -woolcock and Steele 2008 ولز ۲۰۰۹ Coulton and Korbin 2007 آزموده، ۱۳۹۱ بروبرگ ۲۰۱۳ غفاری و همکاران، ۱۳۹۳ صابری و همکاران، ۱۳۹۵ دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری	-ایمنی کودکان در برابر سواره (برون و همکاران، ۲۰۱۹- کریشناموردی ۲۰۱۹- کریمی آذری و همکاران، (۱۳۹۵)	-وجود پل هوایی و زیرگذر عابر پیاده در نزدیکی محل سکونت و مدرسه (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) -وجود سرعت‌گیر، چراغ راهنمایی، خط‌کشی عابر پیاده
		-ایمنی کودکان در محل‌های بازی کودکان (کریمی آذری و همکاران، ۱۳۹۵)	-مناسب بودن کفپوش زمین‌بازی (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) -عدم وجود حوض یا نهر در محدوده‌ی بازی کودک (در صورت وجود عمق آن نباید بیش از ۳۰ سانتی‌متر باشد) (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) -عدم وجود درختان خشکیده و شکسته در فضای بازی کودکان -بازرسی مداوم وسایل بازی (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) - نصب حصار، میزان سایه
		-ایمنی کودکان در مسیرهای پیاده (Driskell ۲۰۰۲- برون و همکاران، ۲۰۱۹- کریشناموردی ۲۰۱۹- کریمی آذری و همکاران، ۱۳۹۵)	(خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) -عدم وجود موانع فیزیکی مزاحم در معابر و پیاده‌رو (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)
		-نظارت مستمر بر فضاهای بازی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم	-نظارت طبیعی بر فضای بازی کودکان توسط والدین (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) -نظارت غیرمستقیم بر فضای بازی کودکان از طریق دوربین‌های مداربسته (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)
		- نبود فضاهای گمشده و بی‌دفاع (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)	- عدم وجود کنج‌ها، فضاهای گم، سطوح L شکل در پیرامون همسایگی (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)
		- نظارت بر معابر به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم	
	دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات Chawela,2002- Driskell2002 Bartlett 2005-Howard,2006 Horreli,2007-Driskell 2008 Coulton and Korbin 2007 woolcock and Steele 2008 UNICEF,2011 غفاری و همکاران، ۱۳۹۳- ولز ۲۰۰۹	-دسترسی به پارک‌ها و فضای سبز (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)	
		-دسترسی به پارک‌های موضوعی (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)	
		-دسترسی به وسایل بازی (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)	
		-دسترسی آسان به مرکز محله (سوپرمارکت، نانوا، سبزی فروشی، میوه‌فروشی، داروخانه) (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹)	
		-تنوع فعالیت‌ها (Chawela,2002- ولز ۲۰۰۹)	

- دسترسی به طبیعت و فضای سبز Chawela,2002- Driskell2002 Corsi 2004-Bartlett 2005 Driskell 2008- UNICEF,2007 Coulton and Korbin 2007 woolcock and Steele 2008 ولز ۲۰۰۹ - آرموده، ۱۳۹۱ - کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی، ۱۳۹۳ - غفاری و همکاران، ۱۳۹۳ - مامفورد - برون و همکاران ۲۰۱۹ - جانسون، سانسوال و ولز، ۲۰۱۶ - رایت، هارگریو، ویلیامز و زودوهنا، ۲۰۱۷ - دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری	
- توجیه به وسایل نقلیه عمومی Chawela,2002 Satterthwaite 2004 Bartlett 2005 Horreli,2007 - وجود وسایل نقلیه عمومی مناسب برای ارتباط منطقه به سایر نقاط شهر (غفاری و همکاران، ۱۳۹۳) - حمل‌ونقل عمومی با هزینه پایین و در نظر گرفتن تسهیلاتی برای کودکان - زمان و فاصله دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی با توجه به توان حرکتی کودکان نیم تا یک مایل (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰)	
- توجیه به مسیرهای پیاده Chawela,2002 Satterthwaite 2004 Bartlett 2005 Horreli,2007 woolcock and Steele 2008 - توجیه به مسیرهای دوچرخه Chawela,2002 Satterthwaite 2004 Bartlett 2005 Horreli,2007 woolcock and Steele 2008	حمل‌ونقل پاک (غفاری و همکاران، ۱۳۹۳)
- کاهش ترافیک Chawela,2002 Driskell2002 Satterthwaite 2004 Bartlett 2005 Horreli,2007 woolcock and Steele 2008	
- وجود فضاهای یادگیری و خلاقیت Corsi 2004-Howard,2006- UNICEF,2007-Driskell 2008- UNICEF,2011 برون و همکاران ۲۰۱۹ - دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری - جانسون، سانسوال و ولز، ۲۰۱۶ - کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی، ۱۳۹۳ - کریشناموردی ۲۰۱۹ - وجود مکان‌هایی برای اجتماع و تعاملات Chawela,2002-Driskell2002- Satterthwaite 2004-Bartlett 2005- Horreli,2007 برورگ ۲۰۱۳ - برون و همکاران ۲۰۱۹ - رایت، هارگریو، ویلیامز و زودوهنا، ۲۰۱۷	فضای منعطف و متنوع

وجود زمین‌های نرم مانند شن و ماسه برای بازی کودکان (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰) امکان کاشت گل و گیاه توسط کودکان (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰)	- وجود مؤسسات و فضاهای مربوط به کودک (آزموده، ۱۳۹۱) - وجود مکان سرگرمی و تفریح Driskell2002 Satterthwaite 2004 Bartlett 2005 UNICEF,2007 woolcock and Steele 2008 Driskell 2008 کریشناموردی ۲۰۱۹ - بروبرگ ۲۰۱۳ - مامفورد - کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی، ۱۳۹۳ - آزموده، ۱۳۹۱ - اماکن تاریخی و میراث فرهنگی (Corsi 2004)		
	- آزادی حرکت و تحرک مستقلانه Chawela, ۲۰۰۲ - Kytta ۲۰۰۲ - Bartlett ۲۰۰۵ کریشناموردی ۲۰۱۹ - رایت، هارگریو، ویلیامز و زودوهنا، ۲۰۱۷ - خوانایی محیط (آزموده، ۱۳۹۱) - همه‌شمولی (کودک معلول و تمامی گروه‌های سنی) (آزموده، ۱۳۹۱) - دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری) - اداره و کنترل مناسب و خوب (Driskell ۲۰۰۲ Horreli, ۲۰۰۷) - تعمیر و نگهداری محیط (Chawela, ۲۰۰۲ - Bartlett ۲۰۰۵ - Horreli, ۲۰۰۷) - عدم یکنواختی محیط (Driskell ۲۰۰۲) - امکانات و تجهیزات زیرساختی مثل برق اضطراری (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) - خدمات اطفاء حریق (خوارزمی و جوهری، ۱۳۹۹) - وسایل بازی انعطاف‌پذیر (کریشناموردی ۲۰۱۹ - کریمی آذری و همکاران، ۱۳۹۵) - توجه به ارگونومی کودکان در طراحی مبلمان شهری - توجه به محصوریت مناسب کودکان در محیط (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰)	کیفیت عرصه همگانی	کالبدی
رنگ‌آمیزی فضاها (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰) نورپردازی (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰) توجه به عناصر زیبایی‌شناسی از نگاه کودکان (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰) - کف‌سازی مناسب فضا	- زیبایی و جذابیت محیط (آزموده، ۱۳۹۱ - بروبرگ ۲۰۱۳)		
به هم پیوستگی مسیرهای عابر پیاده از مکان‌های مسکونی تا مدارس ابتدایی و پارک‌های محله‌ای و فضاهای بازی (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰) کوتاه‌ترین مسیر بین مبدأ و مقصد (فرخی و جلیلی صدرآباد، ۱۴۰۰)	- دسترسی و ارتباطات مناسب در محیط Chawela, ۲۰۰۲ - Driskell ۲۰۰۲ - Bartlett ۲۰۰۵ - Satterthwaite ۲۰۰۴ - Driskell ۲۰۰۸		
- عدم وجود کارگاه‌ها و مراکز آلاینده در داخل یا نزدیکی محیط مسکونی (غفاری و همکاران، ۱۳۹۳)	- کاهش و نبود آلودگی زیست‌محیطی و هوا - کاهش و نبود آلودگی صوتی	محیط سالم و تأمین بهداشت Chawela, ۲۰۰۲ - Corsi ۲۰۰۴	زیست‌محیطی

سومین سمپوزیوم بین‌المللی آرمان شهر کودکان

تهران - ۲۳ الی ۲۴ آبان ۱۴۰۳

www.kids-u.ir

هدایت اکولوژیک زباله‌های خشک شهری ارتقای فضاهای سبز جمع‌آوری به‌موقع زباله‌ها و باقی نماندن زباله‌ها در محیط (Driskell ۲۰۰۲ - غفاری و همکاران، ۱۳۹۳)	کاهش و نبود آلودگی محیطی و جمع‌آوری مناسب زباله‌ها (Satterthwaite ۲۰۰۴ - Driskell ۲۰۰۸ Chawela, ۲۰۰۲ - Corsi ۲۰۰۴، رایت، هارگریو، ویلیامز و زودوونا، ۲۰۱۷)	Satterthwaite ۲۰۰۴ Bartlett ۲۰۰۵ - Driskell ۲۰۰۸ Horrelli, ۲۰۰۷ بروبرگ ۲۰۱۳ - جانسون، سانسوال و ولز، ۲۰۱۶	
آموزش به کودکان در مورد مسائل محیطی اردوهای آموزشی	توجه به نیازهای کودکان و نیازسنجی از آن‌ها حق اظهارنظر و استفاده از نظرات کودکان در طراحی (کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی، ۱۳۹۳) آموزش و توانمندسازی کودکان حمایت قانونی از حقوق کودکان (Corsi ۲۰۰۴ - Chawela, ۲۰۰۲) عدم انزوا و تبعیض اجتماعی (Driskell ۲۰۰۲)	مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان Corsi ۲۰۰۴ - Driskell ۲۰۰۲ Bartlett ۲۰۰۵ - Howard, ۲۰۰۶ - Driskell ۲۰۰۸ - woolcock and Steele ۲۰۰۸ ولز ۲۰۰۹ - کیانی و اسماعیلی زاده کواکی، ۱۳۹۱ - غفاری و همکاران، ۱۳۹۳ - صابری و همکاران، ۱۳۹۵ - کریشناموردی ۲۰۱۹	اجتماعی

جدول شماره ۳- شاخص‌های نهایی شهر دوستدار کودک و میزان تکرار

مؤلفه	معیار	تعداد تکرار
عملکردی	ایمنی و امنیت	۲۰ *
	دسترسی به طبیعت و فضای سبز	۱۷ *
	دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات	۱۲ *
	فضای منعطف و متنوع	۲۴ *
	حمل‌ونقل پاک	۷ *
کالبدی	کیفیت عرصه همگانی	۱۳ *
زیست‌محیطی	محیط سالم و تأمین بهداشت	۱۰ *
اجتماعی	مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان	۱۴ *

۲. بعد کالبدی

بعد کالبدی به کیفیت فضاها و محیط‌های عمومی مرتبط با کودکان اشاره دارد. در این بُعد، طراحی فضاها همگانی به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر تجربه کودکان در محیط شهری شناخته می‌شود.

کیفیت عرصه همگانی: یافته‌ها نشان می‌دهد که کیفیت فضاها عمومی از جمله پارک‌ها، میدان‌ها و پیاده‌روها تأثیر مستقیمی بر تعاملات اجتماعی کودکان و کیفیت زندگی آن‌ها دارد. این فضاها باید دارای طراحی‌های جذاب، ایمن و متناسب با نیازهای مختلف کودکان باشند. استفاده از مواد باکیفیت، تأمین نور و تهویه مناسب و ایجاد حس امنیت از جمله عواملی هستند که باید در این فضاها لحاظ شوند.

۳. بعد زیست‌محیطی

بعد زیست‌محیطی به شرایط محیطی و بهداشتی فضاها شهری مرتبط است. تأمین یک محیط سالم برای کودکان از اهمیت زیادی برخوردار است.

محیط سالم و تأمین بهداشت: یکی از شاخص‌های کلیدی در بعد زیست‌محیطی، ایجاد محیطی سالم برای زندگی و رشد کودکان است. دسترسی به هوای پاک، فضاهای باز و سبز و آب آشامیدنی سالم از جمله نیازهای اساسی کودکان در شهرهای دوستدار کودک محسوب می‌شوند. همچنین تأمین بهداشت عمومی از طریق دسترسی به خدمات بهداشتی و نظافت عمومی از دیگر موارد مهم در این حوزه است.

۴. بعد اجتماعی

بعد اجتماعی به مشارکت کودکان در تصمیم‌گیری‌های شهری و ارزش‌دهی به حقوق آن‌ها در جامعه مربوط می‌شود. این بُعد تأکید دارد که کودکان نه تنها به‌عنوان مصرف‌کنندگان فضاها شهری بلکه به‌عنوان شهروندانی فعال باید شناخته شوند.

مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان: یافته‌ها نشان می‌دهد که مشارکت کودکان در فرآیندهای تصمیم‌گیری شهری یکی از عناصر اصلی شهرهای دوستدار کودک است. این مشارکت به کودکان امکان می‌دهد تا نظرات و نیازهای خود را در طراحی و برنامه‌ریزی فضاها شهری بیان کنند. از طریق برگزاری جلسات مشاوره، نظرسنجی‌ها و یا حضور در تصمیم‌گیری‌های محلی، کودکان می‌توانند نقش فعالی در بهبود کیفیت زندگی شهری خود داشته باشند. این امر به ایجاد حس تعلق و مسئولیت‌پذیری در کودکان کمک می‌کند.

با مرور سیستماتیک مطالعات انجام‌شده در زمینه آرمان شهر دوستدار کودک، شاخص‌های اصلی در چهار بُعد عملکردی، کالبدی، زیست‌محیطی و اجتماعی شناسایی شدند. این شاخص‌ها به‌عنوان اصولی بنیادین برای طراحی و برنامه‌ریزی شهرهای دوستدار کودک مورد تأیید قرار گرفته و در ادامه به تفصیل بررسی شده‌اند.

۱. بعد عملکردی

بعد عملکردی شامل جنبه‌های مختلفی است که بر استفاده و تجربه مستقیم کودکان از فضاها شهری تأثیر می‌گذارد. شاخص‌های کلیدی در این حوزه عبارت‌اند از:

ایمنی و امنیت: یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها در شهر دوستدار کودک، ایمنی کودکان در فضاها عمومی است. فضاها شهری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که از خطرات نظیر تصادفات، حوادث و تهدیدات اجتماعی برای کودکان جلوگیری کنند. این مسئله شامل طراحی مسیرهای امن برای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، کاهش سرعت وسایل نقلیه در مناطق مسکونی و ایجاد فضاهای کنترل‌شده برای بازی کودکان است.

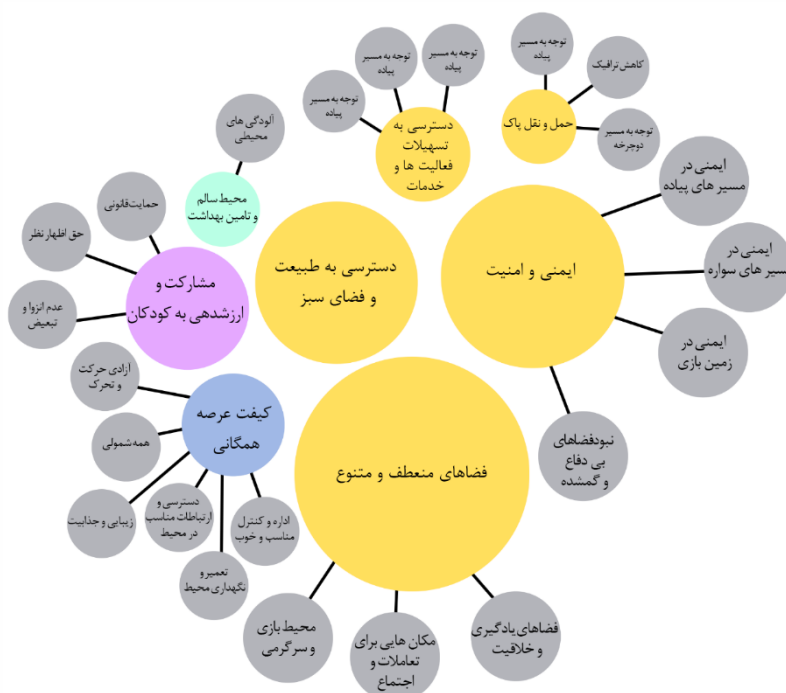
دسترسی به طبیعت و فضای سبز: مطالعات نشان می‌دهد که دسترسی به طبیعت و فضاهای سبز به‌طور مستقیم بر رشد جسمی و روانی کودکان تأثیر می‌گذارد. پارک‌ها، باغ‌ها و فضاهای طبیعی باید در دسترس کودکان قرار گیرند تا فرصت‌های کافی برای بازی، استراحت و تجربه طبیعت فراهم شود.

دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات: کودکان باید به امکاناتی مانند مدارس، کتابخانه‌ها، مراکز تفریحی و ورزشی دسترسی داشته باشند. این تسهیلات نه تنها به توسعه مهارت‌های آموزشی و اجتماعی کودکان کمک می‌کنند، بلکه محیط‌هایی امن و خلاقانه برای فعالیت‌های آن‌ها فراهم می‌کنند.

فضای منعطف و متنوع: فضاها شهری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که امکان بازی آزادانه، خلاقانه و متنوع برای کودکان فراهم باشد. این شامل ایجاد فضاهای بازی مناسب با تجهیزات مختلف و همچنین فضاهایی است که امکان تغییر و انعطاف‌پذیری در استفاده از آن‌ها وجود داشته باشد.

حمل‌ونقل پاک: دسترسی به سیستم‌های حمل‌ونقل پاک و ایمن برای کودکان از جمله شاخص‌های مهم در بعد عملکردی است. مسیرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که کودکان بتوانند به راحتی و با امنیت در شهر جابه‌جا شوند.

شکل شماره ۳- شاخص‌های شهر دوستدار کودک بر حسب اهمیت

۶- بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به مرور سیستماتیک پژوهش‌ها و بررسی‌های انجام‌شده در این مطالعه، معیارهای شهر دوستدار کودک از منظر مدل‌های شهرسازی بیشتر با مؤلفه‌های مدل مکان پایدار همخوانی داشتند. مدل مکان پایدار سه مؤلفه اصلی شامل عملکردی، زیست‌محیطی و تجربی-زیبایی‌شناختی (کالبدی) را دربرمی‌گیرد و در پژوهش حاضر نیز این معیارها علاوه بر این مؤلفه‌ها، مؤلفه اجتماعی را نیز شامل شدند. بر اساس نتایج این پژوهش، معیارهای شناسایی‌شده به‌ویژه در بخش عملکردی تکرار بیشتری داشته و بیشتر بر مؤلفه‌های این بخش تمرکز دارند. در مقابل، معیارهای مرتبط با بعد زیست‌محیطی نسبت به سایر ابعاد کمتر موردتوجه قرار گرفته‌اند.

معیارهای پرتکرار در زمینه شهر دوستدار کودک شامل وجود فضاهای منعطف برای یادگیری، خلاقیت، بازی و سرگرمی؛ ایمنی و امنیت، دسترسی به طبیعت و فضای سبز، مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان، کیفیت عرصه همگانی و دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات است. در این میان، دو معیار «محیط سالم و تأمین بهداشت» و «حمل‌ونقل پاک» نسبت به سایر معیارها کمتر تکرار شده‌اند.

در پژوهش‌های خارجی، معیارهایی چون حمل‌ونقل پاک، دسترسی به تسهیلات، فعالیت‌ها و خدمات و محیط سالم و تأمین بهداشت بیشتر موردتوجه قرار گرفته‌اند، درحالی‌که در پژوهش‌های داخلی، این موارد کمتر بررسی‌شده‌اند. این نشان می‌دهد که پژوهش‌های داخلی باید توجه بیشتری به جنبه‌های زیست‌محیطی و بهداشتی شهر دوستدار کودک داشته باشند.

در معیار ایمنی و امنیت، شاخص‌های مربوط به ایمنی و سهولت تردد کودکان نسبت به شاخص‌های امنیتی بیشتر تکرار شده‌اند. با این حال، در پژوهش‌های جدیدتر، شاخص امنیت به‌طور فزاینده‌ای موردتوجه قرار گرفته است که نشان از رشد اهمیت این موضوع در شهرسازی و طراحی فضاهای شهری دارد.

معیار «فضاهای منعطف» نیز بیشتر به فضاهای بازی، سرگرمی و یادگیری اختصاص یافته است. تکرار بالای این شاخص‌ها نشان می‌دهد که صاحب‌نظران به‌طور خاص بر اهمیت بازی و یادگیری کودکان در سنین ابتدایی تأکید دارند. این فضاها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که فرصت‌های خلاقیت و یادگیری را برای کودکان فراهم آورند و از طرفی، ایمنی و دسترسی مناسب برای همه کودکان تضمین شود.

کردن خلاهای موجود در ادبیات موضوع کمک میکند. به‌ویژه، بررسی کمتر بودن توجه به معیارهای مربوط به آلودگی هوا و صوت در مطالعات موجود، زمینه‌ساز پژوهش‌های آتی برای پرداختن به این موارد خواهد بود.

درنهایت، این پژوهش بررسی تفاوت‌های بین پژوهش‌های داخلی و خارجی در حوزه شهر دوستدار کودک است. این تحلیل به‌ویژه نشان می‌دهد که برخی معیارهای مهم نظیر حمل‌ونقل پاک و دسترسی به تسهیلات در مطالعات خارجی بیشتر موردتوجه قرار گرفته‌اند و این امر به نیاز برای بهبود این جنبه‌ها در پژوهش‌ها و سیاست‌گذاری‌های داخلی اشاره دارد.

با توجه به مرور سیستماتیک پژوهش‌ها و بررسی معیارهای شهر دوستدار کودک، پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به شناسایی و تحلیل دقیق‌تر شاخص‌های مؤثر بر سلامت جسمانی کودکان بپردازند. اگرچه در این پژوهش به معیارهای کلی مانند «محیط سالم و تأمین بهداشت» اشاره شده است، اما بررسی دقیق‌تر عواملی چون کیفیت هوا، سطح آلودگی صوتی و دسترسی به فضاهای ورزشی و بازی ایمن می‌تواند به شناسایی ارتباط مستقیم این عوامل با سلامت جسمانی کودکان کمک کند.

علاوه بر این، یکی دیگر از حوزه‌های پژوهشی پیشنهادی برای آینده، بررسی اثرات محیط شهری بر سلامت روانی کودکان است. محیط‌های شهری، به‌ویژه در شهرهای بزرگ، می‌توانند تأثیر قابل‌توجهی بر سلامت روانی کودکان داشته باشند. عواملی نظیر ازدحام، آلودگی‌های محیطی، استرس‌های ناشی از تراکم و ترافیک و همچنین دسترسی به فضاهای عمومی مناسب می‌توانند تأثیرات منفی بر روان کودکان برجای بگذارند. بررسی این ابعاد به درک جامع‌تری از طراحی و برنامه‌ریزی شهرهایی که واقعاً دوستدار کودک باشند، منجر خواهد شد.

ازجمله دیگر پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی می‌توان به مطالعه‌ی جامع‌تری بر شاخص‌های اجتماعی شهرهای دوستدار کودک اشاره کرد. مشارکت و ارزش‌دهی به کودکان یکی از معیارهای کلیدی در ایجاد شهرهای دوستدار کودک است، اما نیازمند بررسی بیشتری در زمینه‌ی چگونگی افزایش مشارکت فعال کودکان در تصمیم‌گیری‌های شهری و ایجاد ساختارهایی است که کودکان را به‌عنوان شهروندان فعال در فضاهای شهری به رسمیت بشناسند.

در معیار «کیفیت عرصه همگانی»، شاخص دسترسی مناسب به فضاها به‌ویژه در محله‌ها و کاهش فاصله بین فضاهای مورد استفاده کودکان، بسیار موردتوجه قرار گرفته است. این شاخص به ایجاد پیوند بین فضاهای مورد استفاده کودکان در محله‌ها و اتصال آن‌ها از طریق مسیرهای امن و مناسب تأکید دارد. بدین ترتیب، محله‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که کودکان بتوانند به‌راحتی و با امنیت از یک فضای عمومی به فضای دیگر منتقل شوند.

در زمینه‌ی «محیط سالم و تأمین بهداشت»، اغلب پژوهشگران بر تمیزی محیط و مدیریت زباله‌ها تمرکز کرده‌اند. با این حال، تعداد کمی از پژوهش‌ها به مسائل آلودگی صوتی و آلودگی هوا پرداخته‌اند. این امر نشان‌دهنده توجه کم به آلودگی‌های زیست‌محیطی مهمی است که می‌تواند بر سلامت کودکان تأثیر منفی بگذارد.

از این رو، در این پژوهش تلاش شد که با دسته‌بندی و ساماندهی اطلاعات گسترده و متنوع در زمینه‌ی شاخص‌های شهر دوستدار کودک، یک دید جامع‌تر ارائه شود. نتایج مرور نشان می‌دهد که در بُعد زیست‌محیطی پژوهش‌های کمتری انجام شده است و پژوهش‌های موجود بیشتر بر آلودگی‌های محیطی مانند زباله‌ها تمرکز دارند. این امر نشان‌دهنده خلأ در پژوهش‌های مربوط به آلودگی‌های صوتی و هوا در شهر دوستدار کودک است. در آینده، پژوهش‌های بیشتری باید به بررسی این ابعاد زیست‌محیطی بپردازند تا شهرهای دوستدار کودک بتوانند از همه جهات سالم و پایدار باشند.

این پژوهش با استفاده از روش مرور سیستماتیک به دسته‌بندی و تحلیل معیارهای شهر دوستدار کودک از طیف گسترده‌ای از منابع داخلی و بین‌المللی پرداخته است. این روش به‌طور منسجم‌تر و دقیق‌تری نسبت به پژوهش‌های گذشته، داده‌ها را تحلیل کرده و تکرار معیارها و شاخص‌های مختلف را مشخص نموده است.

دومین نوآوری این پژوهش تلفیق چهار مولفه کلیدی عملکردی، زیست‌محیطی، کالبدی (زیبایی شناختی) و اجتماعی در تحلیل شاخص‌های شهر دوستدار کودک است. درحالی که بسیاری از پژوهش‌های قبلی تنها به یک یا دو مولفه پرداخته‌اند، این پژوهش از یک رویکرد جامع استفاده کرده و به بررسی همه ابعاد مهم در طراحی شهری برای کودکان پرداخته است.

همچنین این پژوهش با تمرکز بر کمبودهای موجود در بُعد زیست‌محیطی و پیشنهادات برای تحقیقات بیشتر در این زمینه، به پر

۷- تقدیر و تشکر

مقاله حامی مالی و معنوی نداشته است.

۸- اعلام عدم تعارض منافع

۹- پی‌نوشت

۱۰- منابع

- شیعه، اسماعیل. (۱۳۸۵). آماده سازی شهر برای کودکان (نمونه مورد بررسی: تهران). نشر شهر تهران (وابسته به سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران)

- صفوی مقدم، سیده مریم؛ نوغانی دخت بهمنی، محسن؛ مظلوم خراسانی، محمد (۱۳۹۴). بررسی شهر دوستدار کودک و احساس شادی کودکان در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱۲، صص.

- غفاری، علی، محمود قلعه‌نویی و خشایار عمادی. (۱۳۹۳). شهر دوستدار کودک: ارزیابی و مقایسه چگونگی پاسخگویی به اصول شهر دوستدار کودک در بافتهای جدید و سنتی ایران (مطالعه موردی: شهرک سپاهان شهر و محله جویباره اصفهان). نشریه هویت شهر ۸: ۳۸-۲۷ (۱۸).

- قره بیگلر، مینو (۱۳۹۱). نقش عوامل محیطی در پرورش خلاقیت کودکان، فصلنامه باغ نظر، شماره ۲۰، صص ۳۳-۱۸.

- کیانی، اکبر، اسماعیل‌زاده کواکی، علی. (۱۳۹۱). تحلیل و برنامه‌ریزی «شهر دوستدار کودک (CFC)» از دیدگاه کودکان. باغ نظر، ۶۲-۵۱، ۹ (۲۰).

- اسماعیل‌زاده، علی، کواکی، محمدعلی، م.، مینا امیری، ن. (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار کودک از منظر معماری و شهرسازی اسلامی در عصر جدید همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، <https://civilica.com/doc/239239>

- کامل‌نیا، حامد؛ حقیر، سعید (۱۳۸۸). الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بم)، فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۲، صص ۷۷-۹۰.

- کربلایی حسینی، ابوالفضل؛ سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۳). بررسی ویژگی‌های شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان: مطالعه موردی منطقه ۲ شهرداری قزوین، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۹، صص ۵۹-۶۸.

- آزموده، مریم. (۱۳۹۱). معماری و طراحی برای کودکان. تهران: نشر علم و دانش.

- قلندریان، ایمان و یونسی، زهرا. (۱۴۰۰). بازتاب تصویری فضای شهری دوستدار کودک در نقاشی کودکان ۷-۱۲ سال. هویت شهر، ۱۵ (۴۷)، ۲۸-۱۵.

- ابراهیمی، حمیدرضا؛ سعیدی رضوانی، نوید؛ معانی منجیلی، آرزو (۱۳۹۰). تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تأکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال (مطالعه مورد رشت). فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۹، صص ۳۴-۵۸.

- آقالطیفی، آزاده. (۱۳۸۷). مناسب‌سازی محیط برای خلاقیت کودکان، اولین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی و نوآوری ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/56545>

- سعیدی رضوانی، نوید، فرزانه حبیبی (۱۳۸۷)، شهردوستدار کودک، مجموعه سخنرانی‌های جامعه مهندسان شهرساز

- دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری. (۱۳۹۶). دستورالعمل ایجاد شهرهای دوستدار کودک. تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

- کریمی آذری، امیررضا، حسینی، سید باقر، صالح صدق‌پور، بهرام و حسینی دهشیری، افضل‌السادات. (۱۳۹۵). اصول طراحی فضای مسکونی با رویکرد ارتقاء خلاقیت کودکان ۷-۳ ساله در ایران (نمونه موردی: شهر تهران - منطقه ۴). مجله علمی-پژوهشی باغ نظر، ۱۳ (۴۱)، ۳۰.

- شهری‌زاده، صدف و مویدفر. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی راهبردی شهر دوستدار کودک با تأکید بر خلاقیت کودکان (نمونه موردی: شهر یزد). فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۸۶-۱۷۱، ۸ (۲۸).

- سهرابی بابک، اعظمی امیر، یزدانی حمیدرضا. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه مدیریت اسلامی با رویکرد فرا ترکیب.

- معین، محمد (۱۳۶۲)، فرهنگ فارسی، چاپ پنجم، امیرکبیر، تهران

- Brown, C., De Lannoy, A., McCracken, D., Gill, T., Grant, M., Wright, H., Williams, S (2019). Special issue: child-friendly cities, *Cities & Health*, 3 (1), 1-7
- Chawla, L. (2002). Cities for human development. In L. Chawla (Ed.), *Growing Up in an Urbanizing World*. Paris: UNESCO Publishing/Earthscan Publications
- Corsi, M. (2002). The child friendly cities initiative in Italy. *Environment and Urbanization*, 14(2), 169-179
- Coulton, Claudia. J., and Jill. E. Korbin. 2007. Indicators of child well-being through a neighborhood lens. *Soc Indic Res* 349-361.
- Driskell, D. (2002). Creating Better Cities with Children and Youth: A Manual for Participation by David Driskell. *Children, Youth and Environments*, 13(1), 220-223.
- Driskell, D. (2007). Creating Better Cities with Children and adolescents. Translation to farsi by tavakoli M. & Rezvani, N. S. Tehran: Dipacheh Press
- Driskell, D. (2017). *Creating better cities with children and youth: A manual for participation*. Routledge.
- Haikkola, L., Pacilli, M. G., Horelli, L., & Prezza, M. (2007). Interpretations of urban child-friendliness: A comparative study of two neighborhoods in Helsinki and Rome. *Children, Youth and Environments*, 17(4), 319-351.
- Howard, A. (2006). *What Constitutes Child Friendly Communities and how are They Built?*. Australian Research Alliance for Children & Youth.
- UNICEF (2007). Children's rights and habitat-working towards child-friendly cities, new York
- Kemple, K. M., Oh, J., Kenney, E., & Smith-Bonahue, T. (2016). The power of outdoor play and play in natural environments. *Childhood education*, 92(6), 446-454.
- پژوهان، موسی . (۱۳۹۶). شهرداری‌های دوستدار کودک زمینه‌سازی برای رسیدن به شهرهای دوستدار کودک، ماهنامه شهرداری‌ها، ۱۷(۱۲۵)، ۱۷-۱۹.
- صادق صابری، محمدجواد، قدرجانی، راضیه و حاجیان زیدی، مهرداد. (۱۳۹۵). طراحی فضای کنش اجتماعی کودکان در محوطه باز مجتمع‌های مسکونی با رویکرد خلاقیت و تعاملات اجتماعی. *مطالعات هنر و معماری*، ۱۳، ۲۰.
- اسدی، م.، نسترن، م. (۱۳۹۹). مناسب‌سازی فضاهای شهری برای کودکان بر اساس اصول شهر دوستدار کودک (مورد مطالعه: محدوده هزارجریب و تخت فولاد منطقه ۶ اصفهان). *توسعه پایدار شهری*، ۲(۲)، ۵۵-۶۶.
- نیازپور، امیرحسین، رضایی‌حومدین، ساره. (۱۳۹۶). بررسی حق کودک بر تفریح و سرگرمی. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تاجیکستان)*، 6(3)، 75-88.
- داوودی مقدم، مسعود (۱۳۸۹)، بررسی معیارهای طراحی فضای بازی کودکان پیش دبستانی، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین
- صادق صابری، محمدجواد، قدرجانی، راضیه و حاجیان زیدی، مهرداد. (۱۳۹۵). طراحی فضای کنش اجتماعی کودکان در محوطه باز مجتمع‌های مسکونی با رویکرد خلاقیت و تعاملات اجتماعی. *مطالعات هنر و معماری*، ۱۳، ۲۰.
- فرخی، ش.، جلیلی صدرآباد، س.، مفیدی شمیرانی، س. م. (۲۰۲۳). بررسی کیفیت محیطی فضاهای همگانی دوستدار کودک و دسترسی پیاده کودکان به آن؛ نمونه مطالعاتی شهر صحنه کرمانشاه. *فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*
- Bartlett, S. (2005). Integrating children's rights into municipal action: A review of progress and lessons learned. *Children, Youth and Environments*, 15(2).
- Boland, A., Dickson, R., & Cherry, G. (2017). Doing a systematic review: A student's guide. Sage Publications.
- Broberg, A., Kytä, M., & Fagerholm, N. (2013). Child-friendly urban structures: Bullerby revisited. *Journal of Environmental Psychology*, 35, 110-120.

سومین سمپوزیوم بین‌المللی آرمان شهر کودکان

تهران - ۲۳ الی ۲۴ آبان ۱۴۰۳

www.kids-u.ir

- UNICEF,(2002),« poverty and exclusion among urban children”, unicef. innocent research centre,Florence,Italy
- UNICEF,(2011), retrived march, 2011, from <http://childfriendlycities.org/building-a-cfc/indicatorscriteria-for-cfc/france>
- Horelli, L. (2007). Constructing a theoretical framework for environmental child-friendliness. *Children, Youth and Environments*, 17(4), 267-292.
- kyttä, m. 2002. Affordances of Children's Environments in The Context of Cities, Small Towns, Suburbs and Rural Villages in Finland And Belarus. *Journal of Environmental Psychology* 22:109-123
- Rakhimova, N (2011). *Child-Friendly Cities and Neighborhoods: An Evaluation Framework for Planners*, Copyright 2011 by ProQuest LLC
- Satterthwaite, D. (2002). *City Governance for and with Children*. London: IIED (mimeo).
- Tsou, K. W., Hung, Y. T., & Chang, Y. L. (2005). An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities. *Cities*, 22(6), 424-435.
- Wright, H., Hargrave, J., Williams, S., & zu Dohna, F. (2017). *Cities alive: Designing for urban childhoods*. London: Arup
- Krishnamurthy, S. (2019). Reclaiming spaces: child inclusive urban design. *Cities & Health*, 3(1-2), 86-98
- Jansson, M., Sundevall, E., & Wales, M. (2016). The role of green spaces and their management in a child-friendly urban village. *Urban forestry and urban greening*, 18, 228-236.
- Niekerk, F. (2012). The sustainable city is not often child-friendly. *Dilemmas for child-friendly spatial planning*. *Rooilijn*, 45(1), 44-51. (In Dutch)
- NSW Commission for Children and Young People. (2009). *Built 4 Kids': A Good Practice Guide to Creating Child-Friendly*. June 2009. Retrieved from <http://trove.nla.gov.au/version/45746427>
- Korpela, N (2014). *Handbook of environmental psychology*, Robert b. Bechtel and arza churchman, john wiley & sons, inc, Children's Environment.
- Riggio, E. (2002). Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. *Environment and Urbanization*, 14(2), 45-58.
- Woolcock, G., & Steele, W. (2008). Child-friendly community indicators-A literature review. *Urban Research Program, Griffith University and NSW Commission for Children and Young People*